
FÁBIÁN MÁTÉ

VÉG ÉS KEZDET AZ 1918–1919-ES ÚJRATERVEZÉS BORBÉLY-MACZKY EMIL KARRIERJÉBEN*

Jelen tanulmánykötet kiinduló felvetése, hogy 1918–1919 mind az ország, mind az északkelet-magyarországi régió szempontjából jelentős fordulópontot jelentett. Tanulmányomban arra teszek kísérletet, hogy röviden bemutassam azt, hogy az 1918-as fordulópont hogyan hatott egy ember életére. Egy olyan ember életére, aki alapvetően ekkor még szinte teljesen ismeretlen volt az országos nyilvánosság előtt, de ezen évek tapasztalatai nyomán olyan radikális változás ment végbe a karrierjében, amelynek révén a következő másfél évtized egyik ismert politikusa és közéleti szereplője lett.

Karrierépítés előszőr

A tanulmány főszereplője vitéz lévai Borbély-Maczkó Emil, aki 1887. szeptember 6-án született a Heves vármegye területén fekvő Heves nagyközségben. Mivel a család volt az elsődleges szocializációs közege, így ezen kapcsolatok befolyásolták leginkább a gondolkodását, értékrendjét és pályaválasztását.

Édesapja, id. Maczkó Emil ebben az időszakban a vármegyei függetlenségi ellenzék egyik legismertebb és legbefolyásosabb személyisége volt, vezető szerepet töltött be a törvényhatósági bizottságban, és a hevesi járás főszolgabírójaként a vármegye tisztikarának is tagja volt. Befolyását és tehetségét jól kamatoztatta, előbb 1908-ban a kápolnai kerületben időközi választáson választották országgyűlési képviselővé, majd 1910-ben a rendes voksolás alkalmával a nagyfügedi kerület mandátumát nyerte el. A Függetlenségi és 48-as Párt egyik olyan személyiségévé vált, aki ugyan nem tartozott az országos vezetéshez, de közvetlenül az élvonal után következett a hierarchiában.

Mindkét nagybátyja a köz szolgálatát választotta hivatásául: Valér, aki Ignácként született, 1864-ben belépett a ciszterci rendbe, 1870-ben pappá szentelték, majd Egerbe került, ahol nem csak a ciszterci gimnáziumban és az érseki jogakadémián tanított, hanem Eger szellemi és kulturális életének egyik fő szervezője és támogatója volt. Másik nagybátyja, Gyula előbb Zaránk, majd negyven éven keresztül Erdőtelek település jegyzője volt, továbbá a vármegyei törvényhatósági bizottság egyik legbefolyásosabb tagjaként tartották számon.

* A tanulmány elkészítését az EFOP-3.6.1-16-2016-00001. „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című pályázat támogatta.

Rajtuk kívül főszereplőnk mindkét testvére a vármegye szolgálatába szegődött, György a saját tehetsége és apja befolyásának köszönhetően nagyon gyorsan lépdelt egyre előrébb a közigazgatási ranglétrán, 36 évesen már a hevesi járás főszolgabírója és a megyei törvényhatósági bizottság tagja volt. Béla, aki kevésbé volt szorgalmas és talán szerényebb képességei is voltak, vármegyei útbiztosként helyezkedett el, egész életét ennek a hivatásnak szentelte.¹

Ilyen közegbe született Borbély-Maczký Emil, akinek a családja anyai ágon a régió három jelentős és befolyásos nemesi családjával, a fáji Fáyakkal, a lévai Borbélyokkal és a runyai Soldosokkal is szoros kapcsolatban állt.

Ifjabb Maczký Emil² eleven gyerek volt, akit iskolai előmenetele egyáltalán nem érdekelt. Nem véletlen, hogy elemi és középfokú tanulmányait négy településen (Kál, Karcag, Dobsina, Eger) végezte, közepes eredménnyel. Mivel nem volt olyan hivatás, amely iránt érdeklődött volna, így pályaválasztását két másik ok befolyásolta. Abban biztos volt, hogy valamilyen formában lovakkal akart foglalkozni, és ha lehet, mindezt minél messzebb a hevesi háztól. Ugyan nem volt rossz kapcsolata szüleivel és testvéreivel, de apja figyelő tekintete és szigora, valamint idősebb bátyjának tudatossága nyomasztotta őt.³ Ezek miatt úgy érezte, ha otthon marad, sohasem tud megszabadulni ettől a számára teljesen unalmas világtól és a sok-sok unalmas hivatalnoktól, akik a rokonai voltak. Az iskolában többször tanultak a katonaságról, a huszárokról, amelyek kivételesen felkeltették Emil figyelmét. Mivel hamar kiderült, hogy középfokú tanulmányait nem fejezi be, így gyorsan megszületett az elhatározás, hogy katonai pályára lép. A lovas fegyvernem és az Erdély–Heves távolság kellő motivációt jelentett számára, így szülei támogatásával 1902-ben a nagyváradi honvéd-hadapródiskolába felvételizett, sikeresen.

Az 1902–1906 közötti időszak Maczký Emil számára új élményeket, új közeget és közösséget, valamint egy teljesen új világot jelentett. Megtalálta azt a hivatást,

1 A család részletesebb elemzéséhez lásd bővebben: *Fábián Máté: A Maczký család Heves vármegye szolgálatában.* In: RMJ60. Tanulmányok a hatvanéves Rainer M. János tiszteletére. Szerk.: Fábián Máté – Romsics Ignác. Eger, 2017. 41–68.

2 A Gerő József által összegyűjtött, 1867–1937 között igazolt nemesek sorában az alábbi bejegyzés olvasható: „[Borbély (Lévai) Rozália] Nemessége, előneve, címere Maczký Emil honv. főhadnagyra, *1887. IX. 6. Heves, (Emil-Fáy Róza) ruháztatik, kinek neve ezután: Lévai Borbély-Maczký Emil.” *Gerő József: A M. Kir. Belügyminiszter által igazolt nemesek, 1867–1937.* Bp. 1938. 75.

Mivel a nemesség átruházását 1915-ben engedélyezte a Belügyminisztérium, így eddig az időpontig hivatalosan az ifj. Maczký Emil nevet használta. A tanulmány vonatkozó részeiben én is ezt a formát alkalmazom, az életút 1915-től kezdődő részében térek majd át a Borbély-Maczký formulára.

3 A családtagok közül a legszorosabb kapcsolata anyjával és fiatalabbik bátyjával, Bélával alakult ki, velük töltötte a legtöbb időt. Apja, id. Maczký Emil sokszor volt távol, ha mégis otthon tartózkodott, akkor is leginkább hivatali ügyekről szeretett beszélgetni a község vezetőivel. Vele sem ekkor, sem később nem alakult ki erős apa-fió kapcsolat. Idősebb bátyjával, Györggyel különösebb kapcsolata nem volt. Testvére jó tanuló, szorgalmas és céltudatos volt. Már egészen gyermekkorától tudatosan készült a tisztviselői pályára, így ő inkább apjuk társaságát kereste, sokszor kísérte el őt hivatali útja során. Emil és György szinte teljes ellentétei voltak egymásnak, mind viselkedésben, mind pedig gondolkodásban.

amelyre vágyott. A nagyváradi évek alatt nem csak magas szintű elméleti tudást és sporttemberi fizikumot szerzett, hanem évtizedekig tartó barátságokat is. Mivel a tanév elméleti része szeptember 17-től július 15-ig tartott, majd ezt követően egy hónapos gyakorlati időszak következett, Maczkó a tanulmányi időszak alatt kevés alkalommal találkozott családtagjaival, évekig nem utazott haza Hevesre. A rövid szünidőket – egy hónapos nyári, kéthetes karácsonyi, néhány napos húsvéti és farsangi szüneteket – inkább az egyre jobban megkedvelt Erdélyben és Partiumban (főleg Nagyváradon, de a megismert katonatársak révén gyakran Gyulafehérvárott) töltötte. A családdal ebben az időszakban még levelezés útján sem érintkezett gyakran, néhányszor fiatalabb bátyjával, Bélával váltott levelet. Mivel a nagyváradi közeget gyorsan megszokta és megszerette, a családi és otthoni kapcsolatok egyre lazábbá váltak. Személyiségében jelentős változást eredményezett, hogy szinte még gyerekként elkerült a nyomasztó szülői házból, és egy nagyobb város pezsgő életébe csöppent. A korábban eleven és semmi iránt nem érdeklődő kamasz megtalálta hivatását, így atyja figyelő (és rosszálló) tekintetétől megszabadulhatott.

Ki kell emelni továbbá azt is, hogy az olyan tanulni nem szerető fiatalok számára, mint Maczkó, a hadapródiskolák egyfajta menekülő utat is jelentettek. Habár itt is hallgatniuk kellett közműveltségi tárgyakat (nyelvtan, német, francia, földrajz, történelem, számtan, mértan, természettan, vegytan), a tananyag jelentős részét a későbbi katonai évek során hasznosítható és alkalmazható elméleti (szolgálati szabályzat, hadseregszervezet, tereptan és terepfelvétel, térképábrázolás, harcászat, műszaki ismeretek) és gyakorlati (lövészet, harcászat, távbecslés, térképolvasás, tájékozódás, torna, vívás, úszás) tárgyak adták. Ezek mellett folyamatosak voltak a harcászati és terepfelvételi utazások, a különféle gyakorlatok (például alaki gyakorlat), valamint a különféle sportversenyek is.⁴

A hadapródiskola elvégzése után előbb Kassán (5. honvéd-huszárezred), majd Marosvásárhelyen (9. honvéd-huszárezred) szolgált.⁵ Ebben az időszakban kiváló lovassá és géppuskássá vált, rendszeresen részt vett századszolgálatokon, valamint több hónapig segédoktatóként tevékenykedett az altiszt-képző iskolában. Ekkor készítették el tiszti személyi adatlapját, amely azonban csak nagyon hiányosan maradt fenn. Bejegyzések kizárólag az 1906-os és 1907-es évekből olvashatók, a későbbi közel egy évtizedes tényleges szolgálatról már

4 A nagyváradi honvéd-hadapród iskola működéséhez lásd bővebben: *Szentesy József*: A nagyváradi m. kir. honvéd hadapródiskola története, 1898–1941. Nagyvárad, 1943. 22–24.

5 1906. augusztus 18-án, szeptember 1-től számítandó ranggal ifj. Maczkó Emilt, a nagyváradi honvéd-hadapródiskola IV. évfolyamát frissen végzett növendékét, a kassai 5. honvéd-huszárezredhez nevezték ki hadapród-tiszthelyettesé. Rendeleti Közlöny, 33. évf. 28. sz. 7851/el. 207.

A négy éves felvidéki szolgálat után családalapítás miatt kérte áthelyezését Marosvásárhelyre, amelyre 1910. november 1-vel került sor. A gyulafehérvári nyaralások és a régi barátok meglátogatása során megismerte Kerekes Margitot, akit 1910. július 10-én eljegyzett, majd néhány hónappal később feleségül is vett. Rendeleti Közlöny, 37. évf. 36. sz. 107277/2. sz. 344.

nem maradtak fenn az adatlapok. Mind a két évben pozitív jellemzést adtak róla felettesei: „Magyarul tökéletesen beszél és ír. Németül szükségképpen beszél. Vig kedélyű, megállapodott jellemmel, jó felfogással és szellemi képességgel, elég jó lovas, ujoncz oktatásban még némi gyakorlatra szorul, szakaszt úgy önállóan, mint század kötelékben elég jól vezet, jó lövő, a lövészetet jól oktatja. Szorgalmas megfelelő eredménnyel. előjárók irányában engedelmes és kötelességszerűen nyilt, – egyenranguakkal szemben barátságos és előzékeny, alárendeltek irányában követelő és erélyes, de jóakaró, fegyelmet és szolgálati rendet fenntartani tud. Közép természetű, szikár, erős, egészséges, minden fáradsalmak elviselésére békében és háboruban alkalmas.”⁶

Folyamatos előmenetelét parancsnokai is támogatták, 1907 októberében hadnaggyá⁷, 1913 áprilisában főhadnaggyá⁸ nevezték ki.

Ifj. Maczký Emil ugyan a családalapítás szándékával kérte 1910 őszén az áthelyezését Erdélybe, Kerekes Margittal kötött házassága azonban tragikusan rövid ideig tartott. Az áttelepülést követően alig kevesebb mint egy évvel, 1911. október 19-én Kerekes Margit elhunyt. Halálának oka eddig ismeretlen, iratokkal nem támasztható alá. A családi emlékezet szerint éppen terhes volt közös gyermekükkel, amikor egy szomorú baleset történt: miközben a kamrában pakolt, meglátott a polcon egy egeret, és ijedtében leesett a kisszékről, beindult a koraszülés, amit sem az anya, sem pedig a fiúgyermek nem élt túl.⁹

Feleségének és születendő fiának elvesztését nehezen, de viszonylag rövid idő alatt feldolgozta Maczký. Bár továbbra is tartotta a kapcsolatot anyósával, apósával és sógornőjével, azonban hamarosan elhomályosult első feleségének emléke. Ebben szerepet játszott az is, hogy a honvédségen belül egyre több feladatot vállalt, és egyre feljebb lépett a ranglétrán. A magánéleti nehézségeken való túljutást segítette továbbá az a sokszínű társasági élet is, amely Marosvásárhelyen és Szamosújváron körülvette az ott állomásozó huszárokat. A pezsgő városi élet hasonlatos volt ahhoz, amit Maczký már Nagyváradon és Gyulafehérváron is megtapasztalt. Nemcsak a hadgyakorlatok, lovassági és ügyességi versenyek, valamint vadászati események révén volt élénk a kapcsolat a városlakókkal, hanem a szabadidő eltöltése (pl. zenés-táncos multságok a Korzó kávéházban, séta és pihenés az Erzsébet-parkban) és a különféle jótékonyági összejöveteleken való részvétel is a társasági kapcsolatok erősítését segítették. Ezen eseményekről, továbbá az ezred életéről a korabeli lapok – a *Székely Lapok*, a *Székely Napló*, a *Szamosújvári Napló* és a *Szamosújvári Hírlap* – rendszeresen tudósítottak.¹⁰

6 Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltára (továbbiakban: HIM HL) AKVI 35905. 6.

7 Rendeleti Közlöny, 34. évf. 39. sz. 10550/el. 329.

8 Rendeleti Közlöny, 40. évf. 23. sz. 7412/el. 293.

9 *Kerkayné Maczký Emese*: Családi krónikák. Kézirat. H. é. n. (továbbiakban: *Kerkayné M. E.*: Családi krónikák i. m.)

10 A huszárezred laktanyáiról, társasági életéről lásd bővebben: *Kosztá István*: Huszártörténet. Csíkszereda, 2008. 33–86.

1914 nyarán aztán drasztikus változás állt be Maczky Emil magánéletében és katonai pályafutásában is. Miközben a Monarchia sajtója a szarajevói merényletről és a szerb konfliktusról cikkezett, addig Maczky a Szilágy vármegyei Ákoson eljegyezte a környék egyik legvagyonosabb földbirtokosának, Pálinkás Endrének a lányát, Erzsébetet. Kapcsolatuk eddig feltáratlan maradt, ennek oka jórészt a forrás- és információhiány. Nem tudható pontosan, hogy Emil és „Böske” hogyan ismerkedtek meg, továbbá az sem, hogy kapcsolatuk mikor és miért ért véget. A *Pesti Hírlap* 1914. július 17-i számában értesítette az olvasóközönséget az eljegyzésről.¹¹ Hogy valóban sor került az eseményre onnan tudható biztosan, hogy Maczky Emil nősülési engedély iránti kérelmet adott be 1915–1916 fordulóján. Mivel 1914 nyarától a fronton tartózkodott, így valószínűsíthető, hogy házasságot a korábbi jegyesével, Pálinkás Erzsébettel tervezett. Hogy kapcsolatuk hogyan alakult a továbbiakban, pontosan nem tudható, de a honvédelmi miniszter által 1916. március 6-án, 67255/15/b-1916. szám alatt kiadott nősülési engedély elintézés hiányában hatályát veszítette. 1917. augusztus 17-én a Honvédelmi Minisztérium levélben értesítette az érintettet, hogy az engedély immáron nem érvényes, azt vissza kell küldenie. Továbbá kérték Maczkyt, nyilatkozzon arról, hogy a nősülés szándékától elállt vagy újbóli engedélyt igényel.¹² A szeptember 5-én feladott válaszban a korábbi engedélyt visszaküldte a minisztériumhoz, de egyéb információt nem közölt.¹³ Ebből következtetni lehet arra, hogy a „Böskével” folytatott kapcsolata ekkorra már véget ért. Mivel – hasonlóan az első házasságához – erről sem maradt fenn primer forrás, így itt is a családi emlékezetre kell hagyatkoznunk, amely szerint egy falusi pletyka (lehetséges viszony Böske és egy másik férfi között) vetett véget a fiatalok szerelmének.¹⁴

1914 nyarán, az akkor még lángoló szerelemből és az eljegyzésből fakadó örömteli pillanat nem tarthatott sokáig. Augusztus elején Marosvásárhelyen bevagonírozott, és a következő négy évet a keleti fronton, majd az utolsó hónapokat délnyugaton töltötte. Ebben a történelmi pillanatban kibontakozhatott a katona, aki bő egy évtizedig képezte magát, és várta a lehetőséget, hogy kitűnjön társai közül. A háborús évek során úgy tűnik, hogy ténylegesen meg volt a tehetsége ahhoz, hogy sikeres huszártiszt váljon belőle. A stojanowi, a Wirchne melletti, a Mt. Rusului és Jakobeni környéki hősi cselekedetei miatt 1914–1918 között háromszor kapott dicső elismerést (1914, 1915, 1917)¹⁵, a 3. osztályú Katonai Érdemkeresztet hadidíszítménnyel és kardokkal (1917)¹⁶, valamint kétszer a 3. osztályú Vaskorona-rendet hadidíszítménnyel és kardokkal

11 Pesti Hírlap, 1914. július 17. 15.

12 HIM HL II. C. 675. 5. 287983/15/b-1917.

13 HIM HL II. C. 675. 5. 1154/1917.

14 *Kerkayné M. E.*: Családi krónikák i. m.

15 Rendeleti Közlöny, 41. évf. 65. sz. 17458/el.; Rendeleti Közlöny, 42. évf. 58. sz. 7653/el.; HIM HL VII. 243. 18172.; Rendeleti Közlöny, 44. évf. 111. sz. 16636/el.

16 HIM HL VII. 243. 15216.; Rendeleti Közlöny, 44. évf. 20. sz. 1889/el.

(1917, 1918)¹⁷. A hadapród-tiszthelyettesből egy évtized alatt többszörösen kitüntetett százados lett¹⁸, akinek a nevét az országos napilapok katonai rovatai révén a hárorszáiban is megismerték.¹⁹ Gróf Takách Tolvay József, aki 1917 májusától volt a 9. huszárezred parancsnoka, bő két évtizeddel később így emlékezett vissza beosztottjára: „Közvetlen előjárója kiválóan jellemezte, bajtársai mint a legnemesebb barátot tisztelték és alárendeltjei rajongtak érte, mert egyrészt gondoskodott róluk és másrészt megóvta őket a hiába való véráldozatoktól és kiirtotta az úgynézett és divatosá vált hurrávirtust! [...] Gyors átlátása, katonás pontossággal párosult minden elhatározásában és cselekedetében a bátorság és hősiesség szellemével!”²⁰

1918 májusában helyezték át az ezredével az olasz fronton, bő egy hónapig a Piave folyónál harcolt. Június 17-én azonban egy közeli gránát felrobbanása miatt gránátnyomást szenvedett, ami miatt hazaszállították, és a gyógykezelés közben a váci lovas géppuskástanfolyam parancsnokává nevezték ki. Az október–novemberi politikai és katonai eseményeket így már a kezdetektől közlő, Vácról szemlélte Borbély-Maczkly. Édesapja hatása révén, aki Tisza István ellenzékéhez tartozott, és a parlament függetlenségi csoportjában politizált, alapvetően bizalommal figyelte kezdetben a Károlyi Mihály vezette új hatalmi pólust. Ennek nyomán Bartha Albert hadügyminiszter november 18-án nyílt parancsot adott Borbély-Maczklynak, miszerint „megbízásomból a 11. honvéd lovas hadosztály elé utazik. Megbízása van, hogy a hadosztály tisztikarának és legénységének az ország helyzetét feltárva, őket tovább együttmunkálásra bírja.”²¹ Hegedüs Pál vezérőrnagy feljegyzéseiből kiderül, hogy Borbély-Maczkly november 20-án érkezett Körmenre, ahol a hadosztály átmenetileg állomásozott. Ezt követően a 9. honvéd huszárezred katonáit a tervek szerint fokozatosan leszerelték, majd néhány nap alatt koordinált keretek között hazakerültek Marosvásárhelyre és Szamosújvárra.²²

A karrier újratervezése

1918 novemberének végén szétvált az egyéni életút és az ezred sorsa. A családi emlékezet szerint Borbély-Maczkly ekkor már otthon tartózkodott, vélhetően szabadságon. Keresztfiának a majd félévszázaddal későbbi visszaemlékezése

17 Rendeleti Közlöny, 44. évf. 141. sz. 23451/el.; Rendeleti Közlöny, 45. évf. 132. sz. 22624/el.

18 Rendeleti Közlöny, 43. évf. 102. sz. 15615/el.

19 A Borbély-Maczkly Emilhez kapcsolódó katonai eseményekről híreket leginkább a Budapesti Hírlap és Pesti Hírlap közölte.

20 *Takách Tolvay József: Borbély Maczkly Emil százados.* In: Vitéz Borbély-Maczkly Emil huszesztendeje a magyar közéletben. Szerk.: Uzdóczy Zdravec István et al. Miskolc, 1940. 58.

21 *Kerkayné M. E.: Családi krónikák* i. m.

22 *Hegedüs Pál: Háborús feljegyzések, 1914. VII. 20. – 1918. XI. 24. – HIM HL TGY 869.*

szerint ekkor már Borbély-Maczkó teljesen szembe fordult Károlyiékkel, főként a katonákkal való bánásmód miatt.²³ Ezen időszakban döntött úgy, hogy ott hagyja a hadsereget és befejezi katonai pályafutását. Ez a döntés hosszas vívódás után született meg. Gyerekkora óta a katonaság, a huszárok és a lovak érdekelték. Vonzódása olyan erős volt a hadsereg iránt, hogy tanulmányait teljesen elhanyagolta, és az első adandó alkalommal jelentkezett egy hadapródiszkolába. A kötődés hamar szorossá vált. Élethosszig tartó élményeket szerzett, szoros barátságokat kötött, egy számára addig ismeretlen új világot fedezett fel Erdély kapcsán, ahová szívesebben látogatott el szabadidejében, mint a hevesi szülői házba. Közvetve a katonaság révén ismerte meg első feleségét, majd a második menyasszonyát is. Ezekon felül fontos kiemelni, hogy alapvetően sikeres és elismert katona volt. Az előléptetések, kitüntetések és folyamatos sikerek mellett kivívta a legénység, a császári-királyi és honvédségi tisztikar, sőt a német katonai vezetés elismerését is. Eredményes katonai pályafutásához nyilvánvalóan hozzájárult az első világháború is, amely olyan történelmi pillanat volt Borbély-Maczkó Emil számára is, amikor tehetségét kamatoztatni tudta.

A Nagy Háborúnak azonban 1918 őszére vége lett, az újonnan berendezkedő hatalom pacifista politikája a hadseregre nézve súlyos károkat (leszerelések, dezertálások, zavargások) okozott, amely egy elkötelezett huszár értékrendjével ellentétes volt. A pozitív érzelmi szálak ekkorra már egyre inkább fájó sebekké alakultak át, hiszen első felesége – és születendő gyermeke – tragikus körülmények között elhunyt, második menyasszonyával elhidegültek és felbontották az eljegyzést, az imádott Erdély pedig már ekkor is elveszni látszott. Ezen tényezők együttes hatása eredményezte azt, hogy a sikeres, többször kitüntetett százados otthagyta a korábban élethosszig választott életpályát, és eredményes karrierjét feladta. 1918 telén, a karácsonyi ünnepeket a hevesi házban töltve, még biztosan nem volt elképzelése arról, hogy mihez fog kezdeni a tervezett nyugdíjazás után.

Az újév első napjaiban hozta meg a végleges döntést, amely alapvetően befolyásolta életét. A *Rendeleti Közlöny* az 1919. január 8-i számában közli a 2022/31. sz. rendeletet, amelynek értelmében 1919. február 1-gyel nyugállományba helyeztetik „*Borbély-Maczkó Emil 9. honvéd huszárezredbeli százados, saját kérelmére. Választott lakhelye: Heves.*”²⁴

Borbély-Maczkó Emilnek a leszerelést követően, harminckét évesen, gyakorlatilag újra kellett szerveznie életét. Felesége, gyermekei nem voltak, önálló házzal és egzisztenciával nem rendelkezett. Valószínűleg konkrét elképzelései sem voltak arra vonatkozóan, hogy a polgári, civil életben mihez kezdjen. Ugyan a családjában látott olyan mintákat és életutakat, amelyek reális választásnak tűntek/tűnhettek, hiszen édesapja, nagybátyja és idősebb bátyja kapcsolatrendszerét felhasználva vármegyei szinten jelentős

23 Kerkayné M. E.: Családi krónikák i. m.

24 Rendeleti Közlöny, 46. évf. 6. sz. 2022/31.

közigazgatási karriert tudott volna felépíteni magának.²⁵ Ezzel a lehetőséggel azonban ahogy 1902-ben, úgy 1919-ben sem élt.

Bár a nyugállományba helyezésekor Hevest jelölte meg választott lakhelyként, ezt inkább csak átmeneti megoldásnak gondolta. A szülői ház ekkor már zsúfolt volt, hiszen szülei mellett fiatalabbik bátyja, Béla is ott élt, a feleségével és hat gyermekükkel. Ráadásul idősödő apja egyre inkább elveszítette realitásérzékét a családi pénzügyek terén. Egyfelől adományozások és támogatások formájában kezdett apadni az egyébként sem túl nagy – pontosan ismeretlen mértékű – vagyon, másfelől pedig folyamatosan nőtt az adósság is.²⁶ Az egyre zsugorodó vagyon és birtok már kevés volt ahhoz, hogy a két szülőt és az otthon élő hatgyermekes családot ellássa. Ráadásul a pénzügyi nehézségek miatt egyre több súrlódásra került sor. Borbély-Maczkó vélhetően az első néhány hét keserű tapasztalata után jutott arra a felismerésre, hogy saját kisebb vagyonából (amely alapvetően a nagymama örökségéből és katonaevek alatt gyűjtött megtakarításaiból állt) földet és ingatlant vásároljon, ezáltal önálló egzisztencia kialakításába kezdjen.

Ekkor érkezett a Borsod vármegyéhez tartozó Bóta községbe, ahol előbb egy úrilakot vásárolt a falu központjában, majd néhány hónappal később – ekkor már újdonsült feleségével, Hisnyay-Heinzelmann Eleonórával²⁷ együtt – egy kisebb birtokot a külterületen. A helyszín kiválasztásának motivációja eddig ismeretlen. Sem a rendelkezésre álló források, sem pedig a családi emlékezetben nem maradt fenn olyan információ vagy adat, amely alapján a bótai költözést megmagyarázhatnánk. A családi kapcsolatok Heves vármegyéhez – Erdőtelekhez, Heveshez, Kálhoz, Kápolnához és Kompolthoz – kötődtek, nagymama hajdani birtokából és vagyonából kapott részesedéséből futotta volna egy nagyobb (néhány száz holdnyi) földterületre a környéken. Ő azonban másodszor is belevágott az ismeretlenbe, vélhetően újfent a családi kapcsolatok lazítása, az apja és bátyja árnyékából való kilépés és az önállóság miatt.²⁸

25 Fontosnak tartom kiemelni, hogy erről a sorsfordító döntésről nem maradt fent személyes reflexió.

26 *Kerkayné M. E.*: Családi krónikák i. m.

27 A familia német patrícusi gyökerekkel rendelkezett, amelynek első magyar nemesiséget szerző tagja Heinzelmann Alfréd volt. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) K 19 69. k. 870–871.

A család vagyoni alapját a hizsnyóvízi vasgyár biztosította, melyet Heinzelmann György alapított 1845-ben. Az alapvetően vasöntvényeket – tűzhelylapokat, kályhákat, edényeket – gyártó üzem a 19. század második felében egyre nagyobb kapacitással működött, így amikor Heinzelmann Alfréd átvette a vezetést, már két olvasztó üzemelt, és 1897-ben felépítették a harmadik nagy egységet is. A fejlesztések révén intenzív kereskedelmi kapcsolat alakult ki Ausztriával és egyes balkáni területekkel. Ezen gazdasági érdekltség révén vagyonos családba született 1893-ban, harmadik gyereként, Eleonóra. *Borovszky Samu*: Magyarország vármegyei és városai. Magyarország monográfiája. Gömör-Kishont vármegye. Budapest, 1903. 260., 647.

28 Bár több helyen is felbukkan, hogy Borbély-Maczkó Emil Bóta szülöttje volt, ez bizonyosan nem így volt. Anyakönyvi bejegyzésében egyértelműen azonosítható, hogy Heves nagyközségben született. Ezen tévhitnek a kialakulását valószínűleg az egyen

A Tanácsköztársaság időszakában, majd az azt követő zűrzavaros hónapokban Borbély-Maczký visszahúzódva élt az újonnan vásárolt bótai úrilakban, az azt körbeölelő kertet művelte, és ekkor még nem mutatott érdeklődést az esetleges politikai karrier lehetősége iránt. Valószínűleg komolyan gondolta, hogy birtokán fog gazdálkodni, ezt bizonyítja, hogy ekkor vásárolt nagyobb szántóterületeket a falu határában, újdonsült feleségének vagyoni helyzetét kihasználva.²⁹ Ebbéli meggyőződése a katonai pálya utáni átmeneti nyugalmas évek iránti vágy és a radikálisan szélsőséges országos események hatására alakult ki.³⁰

Karrierépítés másodszor

1919 végére megszilárdultak anyagi és családi viszonyai, és lehetősége nyílt jobban odafigyelni a közéleti események alakulására. Többször részt vett különféle választási nagygyűléseken Ózdon, és az egyik ilyen alkalommal a helyi gyár munkásétermében a kispártvezetők – végső elkeseredettségükben, mert számos saját jelöltjüket leszavazták a helyi munkások – felkérték a közönség soraiban helyet foglaló környékbeli birtokost és ismert katonát, hogy vállalja el a képviselőjelöltséget. Az a tény, hogy nem kellett sokáig győzködni a bótai földesurat, arra utal, hogy a részvétel nem pusztán egy kívülálló érdeklődése volt, hanem a megszilárduló viszonyokat látva aktívabban be akart kapcsolódni a környezet politikai közegébe. Ezzel egy korábban kevésbé ambicionált és számára teljesen érdektelen pályára lépett. Elhatározását a fentiekén túl az is befolyásolta, hogy a megszilárduló politikai rendszerben egyre nagyobb számban jelentek meg egykori bajtársai, illetve a háború során magas rangú tisztékké előléptetett katonatársai, akik mintát és követhető példát jelentettek számára.

és falu között kialakult szoros érzelmi kapcsolat eredményezte. A beköltözést követően a település lakossága sajátjaként tekintett az egykori katonára, későbbi főispánra, aki cserébe folyamatos fejlesztéshez segítette hozzá a települést. Egy idő után a közvélemény előtt is összekapcsolódott Borbély-Maczký és Bóta, így a gyakorivá váló szófordulatok („bótai úr”, „a híres bótai”) eredményezhették a származással kapcsolatos legenda kialakulását.

29 A gazdacímterek szerint 1925-ben 157 k. hold birtokkal rendelkezett, míg 1935-ben 200 k. holddal, amelyek jelentős része szántóterület (113 h. mindkét felmérés idején) és legelő (29 h. és 73. h.) volt. A harmincas években a földbirtok kataszteri tiszta jövedelme 433 aranykorona volt, amely biztos anyagi hátteret biztosított földesurának. Gazdacímter, 1925. 72.; Gazdacímter, 1937. 71.

30 A Tanácsköztársaság létrejötte és annak ideológiai háttere teljesen eltaszította Borbély-Maczkýt a közélettől és a politikától. Ráadásul nyáron egy tizenegy fős bótai és környékbeli fiatalokból álló csoport megtámadta a falu új lakosát, és fizikailag is bántalmazták. Bár 1919 szeptemberében nyomozás indult az ügyben, mely során az ózdi járási főszolgabíró egy rövid feljegyzést is kapott az elkövetőkről, valószínűleg komolyabb büntetésre nem került sor. Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL BAZML) IV. 821. 2715/1919.

Ezzel egy új szakasz kezdődött Borbély-Maczký Emil életében. Előbb 1920-ban az ózdi, majd 1926-ban a miskolci kerületben szerzett képviselői mandátumot. Országos közéleti szerepvállalásának jelentősége azonban nem a képviselőházi tevékenységére vezethető vissza, hiszen alig-alig vett részt az üléseken, és csak nagyon ritkán szólalt fel – kevéssé releváns kérdésekben – az országgyűlésben.³¹

Ezzel szemben a parlamenten kívüli tevékenysége már sokkal jelentősebb volt. 1918 végén ismerkedett meg és kötött barátságot Gömbös Gyulával, akinek a révén a fajvédő mozgalom születésétől kezdve aktívan részt vehetett annak szervezési munkáiban. Ekkor került kapcsolatba a radikális jobboldali táborral, amelyben megtalálta saját helyét, és a hasonló gondolkodású emberekkel szoros, baráti kapcsolatot alakított ki (pl. Keresztes- Fischer Ferenc, Kozma Miklós). Kemény és kitartó munkája, valamint az 1926-os voksolás eredménye – miszerint egyedülként szerzett tényleges választási küzdelemben egyértelműen fajvédő jelöltként mandátumot – jelentősen megnövelte presztízsét a mozgalom vezéralakjainak, különösen Gömbös Gyulának a szemében. Utóbbi ezután egyre jobban támaszkodott az egykori katonatársra, és egyre inkább legfelsőbb bizalmasává fogadta Borbély-Maczkýt. Ő pedig mindvégig követte barátját és vezérét, tehetségét pedig arra használta fel, hogy a bomladozó fajvédő mozgalom mögött álló korábbi ellenforradalmi egyesületeket (MOVE, ÉME) megerősítse, a régi frontharcos katonákat pedig egy új szervezetben egységesítve, stabil társadalmi háttérrel biztosíthasson Gömbösnek.³²

31 Az érintett választások történetéhez és parlamenti szerepvállalásához lásd bővebben: *Fábián Máté: „Borbély-Maczký vitéz huszár szavazni rá azért muszáj.” Vitéz Borbély-Maczký Emil országgyűlési képviselői pályafutása.* In: Doktorandusz hallgatók IV. konferenciája, 2015. május 14. Konferenciák, műhelybeszélgetések. Az Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Doktori Iskolájának kiadványai, XII. Szerk.: Fábián Máté. Eger, 2016. 59–75.

32 1927 novembere és 1932 februárja között volt a MOVE elnöke. Ebben az időszakban az egykori ellenforradalmi katonai szervezetet sikeresen átszervezte egy nacionalista szellemiségű sport- és lövészmozgalommá, amellyel megerősítette a szétesőben lévő szervezetet és a növelte a taglétszámot. Ezen időszakhoz lásd bővebben: *Dósa Rudolfné: A MOVE. Egy jellegzetes magyar fasiszta szervezet, 1918–1944.* Budapest, 1972. 149–157. (továbbiakban: *Dósa R.: MOVE i. m.*)

Az Ébredő Magyarok Egyesületének átalakítási kísérlete már nem sikerült ilyen jól. Borbély-Maczký ugyanazzal a taktikával próbálta felrázni az egyesületet és a táborba szervezni, mint tette azt a MOVE-val. Sikerral került be a vezetésbe, 1927. január 16-án alelnökké, 1928. június 19-én országos társelnökké választották. Hamar fel kellett azonban ismernie, hogy a közösség egy része az ebben az időszakban távozó elnök, Eckhardt Tibor feltétlen híve volt, míg a másik oldal radikalizmusában és forradalmiságában túlmutatott azokon a törekvéseken, amelyeket Gömbösék kijelöltek. Így hiába kérték fel 1928 áprilisában országos elnöknek, hamar kiábrándult az egyesületből és nem vállalta a szervezet vezetését. Az ébredők mozgalmán belül kialakult ellentétéről és ezen időszak belső változásaihoz lásd bővebben: *Zinner Tibor: Az ébredők fénykora, 1919–1923.* Budapest, 1989. 181–185.

Az ébredők átalakításának felhagyását jelentő döntést az is befolyásolta, hogy lehetősége nyílt Borbély-Maczký Emilnek egy új társadalmi szerveződést létrehozni, amelyet szervezőként a saját elképzelései szerint alakíthatott ki. Bármennyire is politikussá vált a húszas években, mégis katonatársai körében érezte jól magát

Antal István, sajtófőnök, későbbi igazságügyi államtitkár így emlékezett vissza Borbély-Maczkýra mint fajvédő politikusra: „E helyes értelemben vett fajvédő politika egyik legerőteljesebb képviselője, hirdetője és munkása a magyar közéletben: vitéz Borbély-Maczký Emil főispán, aki a kormányzására bízott vármegye területén kifejtett szociális és más népvédelmi tevékenységével az élet valóságába ültette át az igazi fajvédő politika reális célkitűzéseit. [...] Mihozzánk, akik a magyar politikai élet fiatalabb nemzedékéhez tartozunk, azért áll oly közel vitéz Borbély Maczký Emil főispán, mert hús esztendő munkásságával bebizonyította, hogy a fajvédő gondolat nem üres szólam, de reális tartalom, amelynek az ország életében nemcsak óriási feladatai, de ma már óriási eredményei is vannak. Ha a megboldogult vezérünk, Gömbös Gyula ma itt élne közöttünk, ő is azt mondaná, mint mi: vitéz Borbély Maczký Emil kemény, elszánt, harcos férfiú, aki eddig is nagy harcot harcolt, hatalmas munkát végzett és maradandó eredményeket ért el az ő eszméinek megvalósítása tekintetében, de akire még ezen a téren igen sok tennivaló és igen nagy feladatok várnak a magyar életben.”³³

Ezen harcos években tapasztalatlan képviselőből profi politikussá vált, a huszas évek végén már úgy mozgott az országos közéletben, mintha mindig ezzel foglalkozott volna. Érdemes röviden kitérni az apa és fiú politikai tevékenységének összehasonlítására. A két politikus karaktere merőben eltért egymástól. Id. Maczký Emil egy lobbanékony természetű, függetlenségi ellenzéki politikus volt, aki az országos politikai életben leginkább azzal tűnt ki, hogy állandóan rendre kellett utasítani az országgyűlésben, fel kellett függeszteni az ülést, mert társaival akadályozták a napirend folytatását. Mindeközben otthon, a lokális hevesi közegben kényelmes életet élt, korábbi közigazgatási karrierje révén jelentős pozíciót töltött be (hivatal nélkül is) a vármegyei közéletben, melynek köszönhetően állandóan formális és informális megbeszélések színhelyévé vált a Maczký-kúria. A századelőn az apa egyre inkább egy tipikus vidéki dzsentri életét kezdte élni, jóhangulatú beszélgetésekkel, borozgatásokkal, ígérekkel és egyre fokozódó eladósodással. Ettől az életformától mind a legidősebb fia, György, mind pedig Emil menekülni próbált. Előbbi a tudatos közigazgatási karrierépítésben látta a kitörési lehetőséget a lesüllyedés rémképét előrevetítő mindennapokból, míg utóbbi a teljes elszakadást választva Erdélybe és a katonasághoz menekült. Az apa és fiú országos

az egykori huszárszázados. A sajtóban már 1927 végén lehetett arról olvasni, hogy Borbély-Maczký Emil MOVE-elnökjelöltként is a frontharcos katonák szövetségének létrehozását tervezte megválasztása esetén, azonban erre csak az ország külpolitikai irányvonalának megváltozása után, 1929-ben nyílt lehetősége. Május 14-én, hosszas előkészítés után, néhány száz fős gyűlést tartottak, ahol a jelenlévők megalakították a Magyar Frontharcosok Szövetségét, és megválasztották a szervezőbizottságot, amelynek elnöke Borbély-Maczký lett. A szervezet a kezdeti szervezési nehézségek után egyre növekvő taglétszámmal rendelkezett. A frontharcos szövetség megalakításának körülményeihez és tevékenységének vázlatos áttekintéséhez lásd bővebben: Dósa R.: MOVE i. m. 153–154.

33 Antal István: A fajvédő. In: Vitéz Borbély-Maczký Emil huszesztendeje a magyar közéletben. Szerk.: Uzdóczy Zdravec István et al. Miskolc, 1940. 15.

politikai szerepvállalása között jelentős különbségek figyelhetők meg: 1. előbbi 52 éves korában, korábbi nyugdíjaztatása után vállalt először parlamenti képviselői szereplést, utóbbi 33 évesen, életének legaktívabb időszakában került be a nemzetgyűlésbe; 2. az előbbiből fakadóan id. Maczký egyfajta levezetesként és a korábbi karrier megkoronázásaként tekintett a képviselőségre, míg utóbbi egy radikális újratervezést követően igyekezett egy ismeretlen terepen „karriert csinálni”; 3. talán korukból és életmódjukból (é. kényelmes vidéki életforma kontra cselekvő habitus) fakadóan másképpen gondoltak saját parlamenti szerepükre. Míg az apa megelégedett a folyamatos, hangos rendzavarással, addig fia felismerve a reménytelennek tűnő ellenzéki létet (fajvédőként 1926–1928/29 között), nem követte apja korábbi magatartását, hanem távol maradt, és más területen (ellenforradalmi szervezetek) igyekezett aktívan kiépíteni a kormányzó hatalommal szembeni pólust. A két karakter közötti különbözőségek alapvetően generációs okokra vezethetők vissza, melyekre nyilvánvalóan jelentős hatást gyakorolt a dualizmuskori és a Horthy-kori politikai közeg közötti eltérés is. Pusztán feltételezés, de talán nem alaptalanul: az apa nem tudott volna semmilyen szerepet betölteni a későbbi időszak dinamikusabb közéletében, míg fia a korábbi évtizedekben semmiképpen sem választotta volna hivatásául a számára unalmas világot jelentő országos (és vármegyei) politikai közéletet.

A karrierváltás sikeressége azonban nem az országos politika nagyszínpadán csúcsozott ki. Amikor 1919-ben katonai nyugdíjaztatása után ingatlant (úrilakot és földet) vásárolt a szülői háztól bő 100 kilométerre fekvő, másik közigazgatási egységhez tartozó Bótán, alapvetően idegen környezetbe került. Alig három évvel később, 1922-től már Borsod, Gömör és Kishont közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyéék főispánjává nevezték ki, így az ismeretlen bótai úrból egyszerre az egész közigazgatás legfőbb vezetője lett. Ráadásul belépője is hatásosra sikerült. Azzal, hogy az éppen megalakuló Egységes Párt teljes vezetése (Bethlen István, Nagyatádi Szabó István, Gömbös Gyula) felvonult az installációkor, nem csak saját szervezetük egységét demonstrálták, hanem magának a főispáni beiktatásnak is nyomatékot adtak. A vármegyei közélet olyan vezetőt látott Borbély-Maczkýban, aki miatt országos hírű és magas rangú politikusok utaztak le Miskolcra.

Kezdetben a főispáni szerep is ismeretlen volt számára, emiatt erősen támaszkodott a tisztikarra, az alispánra és a főszolgabírókra. A parlamenti képviselőséggel szemben, amelyet sem első ciklusa végére (1920–1922), sem a második időszakban (1926–1930) nem tudott megszokni, a vármegyei ügyek intézését már az első pillanatoktól kezdve testhezállónak tartotta. Életében másodsor érezte azt Borbély-Maczký Emil, hogy megtalálta hivatását, amelyben tudását és tehetségét kamatoztatni tudta.

1930-ban, amikor visszatért ebbe a pozícióba, már teljesen másként viselkedett és más irányítási stílust tartott kívánatosnak. Ekkorra már túl volt a fajvédő mozgalom megszervezésén, felbomlásán és reorganizációján, többségében fontos szerepet töltött be ezen folyamatokban. Ezek után került újra a vármegye élére, miközben pontosan tisztában volt azzal, hogy az elmúlt évtizedben

olyan kapcsolatokra tett szert, amelyek stabilá tették főispáni pozícióját és jelentős anyagi támogatással jártak nagy szociális projektjeinek vonatkozásában. Ez utóbbiak közül külön ki kell emelni a dél-borsodi ármentesítést és a Mezőkövesd környéki telepítési akciót, melyek növelték presztízsét és tekintélyét a vármegyei lakosság körében.

Közel másfél évtizedig állt Borsod, Gömör és Kishont (majd 1939-től csak Borsod) vármegyéjének élén, és munkássága kitörölhetetlen nyomokat hagyott a terület mindennapjaiban. Ebben az időszakban munkásságának elismeréséül azon települések, amelyek rohamosan fejlődtek a főispánnak köszönhetően, díszpolgárukká avatták.

Fontos adalék Borbély-Maczkó Emil portréjához a második világháború alatti szerepvállalása. Főként a zsidóság gettósításában és deportálásában játszott szerepe miatt neve felkerült a háborús bűnösök listájára, így teljesen nyilvánvaló volt, hogy a háború után komoly felelősségre vonásra kerül majd sor.³⁴ 1945. márciusi letartóztatása után azonban eltűnt a rendőrségi épületből, majd ismeretlen tettesek kivégezték és holttestét kidobták a miskolci Népkerthben.³⁵

A megváltozó politikai és történetírói diskurzus egyértelműen negatívan viszonyult a fasiszták és németek kiszolgálójának, valamint a fajvédő mozgalom egyik vezérének tartott egykori főispánhoz. Személyét tudatosan kihagyták a helytörténeti kánonból, emlékezetének kialakulását pedig igyekeztek megakadályozni. Leginkább ez az oka annak, hogy évtizedekkel később sem vált a radikális jobboldali emlékezetpolitika emblemikus mártírjává, továbbá ezért nem beszélhetünk Borbély-Maczkó Emil életének és munkásságának utóéletéről sem.

Zárásként érdemes egy kicsit távolabbról rápillantani az életútra. Borbély-Maczkó Emil az Osztrák–Magyar Monarchiában született, a magyar királyi honvéd-hadapród iskolában tanult, majd Ferenc József magyar királyra esküdt fel. 1916-ban, amikor IV. Károlyt Budapesten megkoronázták, a fiatal százados a keleti fronton harcolt, immáron harmadik éve. Legközelebbi hazatérésére 1918 júniusában került sor, így személyes tapasztalatokat szerzett a magyar belpolitika

34 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 4. 1. A-924/26.; és 4. 1. A-924/34.

35 A fogság és gyilkosság körülményei máig tisztázatlanok. Bár a rendőrség és ügyészség is hivatalból foglalkozott a halálesettel, a Miskolci Államügyészség iratanyaga között, a 427/1945. szám alatt iktatott akta ma már nem található meg. Kis József szerint, aki a Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárának igazgatója, az ügyirat tartalmazta a boncolási jegyzőkönyvet, a rendőrfőkapitányság 526/1945. számú jelentését a vizsgálat eredményéről, valamint az Igazságügyminisztérium két leiratát. Kis, 2017. 44. Ennek ellenére maradt néhány olyan dokumentum, amelyek segítségével részlegesen rekonstruálni lehet a fogság napjait. A legtöbb információt az Igazságügyminisztérium Büntető és Kegyelmi Osztályának iratanyagában található 83 fóliót tartalmazó aktából lehet kideríteni, amely Borbély-Maczkó kihallgatásával és halálesetének kivizsgálásával kapcsolatos jegyzőkönyveket és jelentéseket őriz (MNL OL XIX-E-1-f. T. 4904/1945. és MNL BAZML XVII. 2. 2766/1945.). Ezen dokumentumokat felhasználva rekonstruálta a történeteket Kis József. Lásd bővebben: *Kis József: A Borbély Maczkó- eset – gyilkosság kivizsgálás nélkül.* In: *Történelem és Muzeológia.* 2017/1–2. 40–56.

válságáról, Károlyi Mihály Magyar Nemzeti Tanácsának megalakulásáról, valamint az őszirózsás forradalomról. Harmincegy éves múlt amikor Padovában megkötötték a fegyverszüneti egyezményt, és három hónap híján harminchárom éves lett, amikor aláírásra került a trianoni békeszerződés. Politikai pályafutása teljesen lefedi Horthy Miklós kormányzóságának idejét, 1920. március 4-én nyilvánította a nemzetgyűlés végleg igazoltnak mandátumát, míg 1944. október 15-én éjszaka előbb letartóztatták a nyilasok, majd október 26-én felmentették főispáni tisztségei alól. Életének utolsó hónapjaiban zajlott a szovjet hadsereg bevonulása Miskolcra és Borsod vármegyébe, az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívása, és az élet újraindulása. Életpályája az ország történetének egy olyan időszakában bontakozott ki és ért tragikus véget, amikor számtalan, a nemzet sorsát alapjaiban megváltoztató esemény történt. Például 1918–1919, amely egy karrier végét és egy másik kezdetét jelentette.